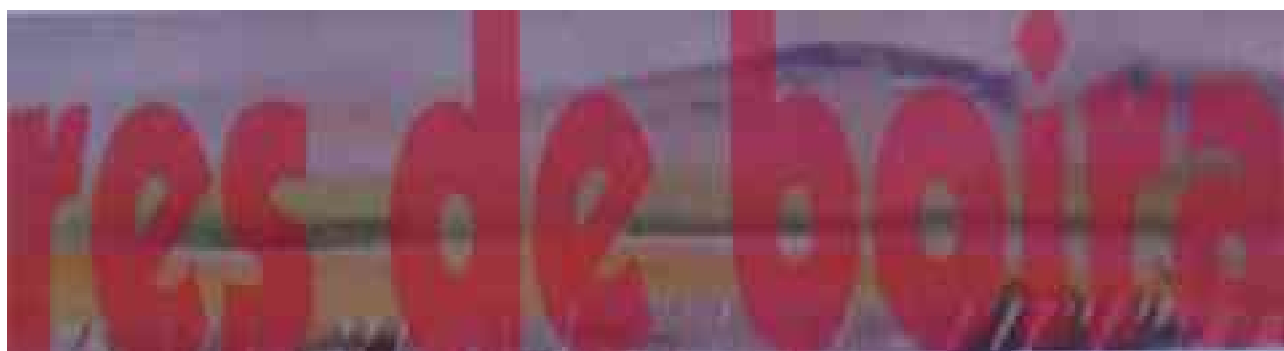

ASSOCIACIÓ INSTITUT PER A LA MEMÒRIA HISTÒRICA NUM 2 SETEMBRE 2006

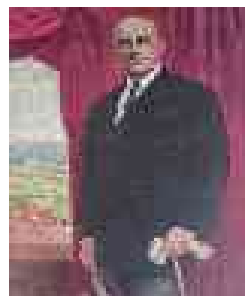
SUMARI

	3	Editorial
	4	El Memorial Democràtic i les polítiques públiques de la memòria
Opinió	6	Memòria històrica: quina memòria?
	9	Reflexions sobre “recuperació de la memòria històrica”
	11	La utilitat de la Memòria Històrica i Democràtica de l'antifranquisme
	13	Partits polítics i moviments socials
Història	16	La dona intel·lectual al llarg de la història
	20	Morir, sobreviure o viure a la memòria: de Paul Celan a Jorge Semprún
Entitats	22	Fils et filles de Républicains espagnols et enfants de l'exode
	23	L'Ateneu Enciclopèdic Popular
Cultura	25	Reivindicació de la poesia
	26	Dos poemes inèdits d'en Carles Duarte i Montserrat
	27	Art i Lletres

Galeria de personatges i fets històrics

Benvolgut lector:

Aquestes són fotografies del període entre 1923 i 1934, podria identificar els personatges i/o les circumstàncies històriques?. Si en té dubtes consulti'ns o esperi al proper número.

Consell de redacció:
Salvador Goya, Tomàs
Chicharro, Marià Hispano, Emili
Penado, Carles Vallejo

Col·laboracions:
Pelai Pagés, Llibert Jofre, Serge
Barba, Pere Díez Gil

Edita:
Associació Institut per a la
Memòria Històrica

Redacció i Administració:
Ciutat, 7
08002 Barcelona
Tel. 93 3010612

Correu electrònic:
institutmemoria@hotmail.com

Correcció: Caterina Hernández
Mercé Canals

Dipòsit legal: B-30636-2006

Impremta: CEVAGRAF,S.C.C.L

Cap part d'aquesta revista no pot
ser reproduïda sense el permís de
l'editor. La revista no es
solidaritza necessàriament amb
els criteris o
punts de vista expressats en els
articles signats.

Amb la col·laboració de

Diputació
Barcelona
xarxa de municipis

En portada:
Monument a la frontera de PortBou-
Cerbère inaugurat el 21-2-2004.
Habitació a on es va acordar el Pacte
de Sant Sebastià el 17-8-1930.

Som els culpables?

Pel fet de trobar-nos entre els que es mogueren entorn a la idea de la creació del **Memorial Democràtic** (Declaració al Gran Teatre del Liceu. 22/04/2002), ens creguem amb certa autoritat per a expressar avui la nostra opinió dada la situació en que es troba una llei que el Parlament podria –i deuria– haver posat en via i que, malauradament, no serà. Però, per altre part, també creguem que just serà d'acceptar la part de culpa que tenim en aquesta encallada.

Era comprensible que amb uns resultats que ens dugueren a dipositar la nostra confiança en el govern tripartit –amb més il·lusió que realisme– en fer-se càrrec la Conselleria de Relacions Institucionals i Participació per a dur a terme aquesta tasca, pensem que, potser, vam perdre de vista les característiques de cada una de les forces que formaven part d'aquest Parlament, que no tinguérem en compte que per la seva complexitat i varietat això, en contra de la gran importància que té la idea, creés camps d'enfrontament d'interessos, moltes vegades passant per damunt del sentit i la importància històrica i política nacional que se li deuria donar a aquest ampli “contenedor” que deuria de ser el **Memorial Democràtic**.

En aquest moment hem de creure que ha estat un error abandonar el cas únicament – que no es prengui això per una manca de confiança o una descortesia– en mans a una zona potser tant impersonal com certs nuclis parlamentaris. I diguem impersonal amb tot el respecte, sense cap interès d'ofendre a ningú, perquè moltes vegades no es valora tenir que viure sense una part de la teva història com es veuen obligats a patir els que visqueren aquesta part de la desgraciada història. No, no deuriem haver deixat, per més raons que es volguessin adduir, per més professionalitat amb la que se'ns vulgui raona, més o menys científica, quan es tractaria, en quan al **Memorial Democràtic**, de no únicament lliurar-se a fer un treball de recerca i d'elaboració; caldria doncs, en primer lloc de tenir ben clar, de reflexionar sobre el que pensem ha de representar i ha de ser aquest ens.

Una vegada més, és bo retreure els plantejaments que sobre el particular el 6 de novembre del 2004 va exposar en nom d'una coordinadora d'associacions a l'auditori del Palau de la Generalitat, Tomàs Chicharro, exposició fundada en altres experiències i en les dades recollides en una enquesta on, en conjunt, una de les columnes sobre la que es considerava que es tenia que suportar la institució deuriem de ser tots aquells nuclis o associacions que treballaven i es trobaven interessades en la creació del **Memorial Democràtic**. Si és que alguna cosa, alguna experiència n'hem tret de la “història passada”, no podem deixar de banda la força dinàmica continguda en tots aquells nuclis o associacions interessats en recuperar i donar a conèixer totes aquestes fulles de la nostra història que formen també part del nostre contingut humà.

Es tindria que considerar immorals tots aquells esforços, més o menys, d'interessos camuflats amb els que s'ha intentat o s'intenti amagar raons personals o corporatives que apuntaren i apunten a l'eliminació dels intents per a cojuntar totes aquestes forces que han de ser escoltades (no com a elements simplement de consulta) per a jugar també un paper determinant, en la part que els hi correspondrà des de l'inici per a la creació, estructuració i funcionament del **MEMORIAL DEMOCRÀTIC**.

Com bé deveu saber, el Projecte de Llei de creació del Memorial Democràtic ha embarrancat en el tràmit de compareixences i caldrà esperar a la pròxima legislatura perquè s'aprovi i promulgui una Llei tan esperada. Tanmateix, el procés de discussió que ha acompanyat la tramitació del Projecte al Parlament ha estat força esclaridor pel que fa a les posicions dels diversos actors.

En resum, a hores d'ara, tothom interessat per l'afer ha tingut ocasió de dir-hi la seva i de conèixer les posicions dels altres. Cal dir que la fermesa de criteri de les entitats memorialistes citades per la comissió parlamentària i la seva decidida defensa del projecte del Memorial Democràtic, més enllà de possibles observacions, millores i retocs, ens ratifiquen en la necessitat de la creació de la institució i ens fan sentir optimistes de cara al futur més immediat. Des del Programa per al Memorial Democràtic creiem que, en bona part, això és fruit de la bona sintonia entre el Programa i les entitats, i resultat del treball dut a terme, cadascú dins el seu àmbit, durant aquests dos anys i escaig.

A més d'interrompre la tramitació parlamentària del Projecte de Llei, el sobtat final de legislatura i la convocatòria d'eleccions avançades han comportat l'ajornament del col·loqui internacional sobre polítiques públiques de la memòria que havia d'acompanyar la promulgació de la Llei del Memorial, previst per a unes dates que ara coincideixen amb el moment més intens de la campanya electoral catalana. Un segon i important entrebanc, doncs, a la feina dels dos anys darrers de preparació per a la creació del Memorial en els aspectes jurídics i teoricopràctics.

Tanmateix, el Programa per al Memorial Democràtic ha tingut i té un altre vessant d'activitat que mira de prefigurar l'actuació de la futura institució. En aquest camp continuem treballant amb la mateixa empena i aplicació, i creiem que comptem, com fins ara, amb el suport i dedicació de les entitats memorialistes i l'aquiescència de bona part de l'opinió pública.

La diversitat, pel que fa tant a la naturalesa com a l'abast, de les actuacions ja realitzades o programades fins a final d'any, de les entitats i ens locals sol·licitants de les subvencions convocades el 2005 i el 2006, així com també de les iniciatives commemoratives, de difusió o de recerca dutes a terme o propiciades pel Programa per al Memorial Democràtic, constitueix a parer meu la més eloqüent resposta a les reiterades acusacions de sectarisme o revengisme etzibades en alguns mitjans contra la necessitat o les característiques més generals de la nova institució.

Quan parlo de diversitat em refereixo, per exemple, a l'ampli ventall d'interessos que representen les cinc exposicions presentades, en itinerància o programades en el període desembre 2005-desembre 2006: "La Maternitat d'Elna, bressol de l'exili. 1939-1944", una lluminosa història d'amor i solidaritat, en col·laboració amb l'ajuntament rossellonès d'Elna; "República! Cartells i cartellistes. 1931-1939", coproduïda amb el Museu d'Història de Catalunya i el Centre d'Estudis Històrics Internacionals-Pavelló de la República, en commemoració de la proclamació de la República; "Els Jocs oblidats. L'Olimpíada Popular del 36", en compliment d'una resolució que instava el govern de la Generalitat a commemorar aquesta resposta a les Olimpíades de Hitler avortada per la rebel·lió franquista; "Al front i a la rereguarda. Testimonis i vivències de la Guerra Civil", coproduïda amb l'Arxiu Nacional de Catalunya, que ofereix una visió més íntima i personal d'un fet col·lectiu tan transcendent; i "Els mapes de la Guerra Civil espanyola. 1936-1939", produïda conjuntament amb l'Institut Cartogràfic de Catalunya, que aborda un aspecte gens conegut de la contesa militar.

Tot i el pes de les efemèrides, aquestes exposicions il·lustren no sols la diversitat d'àmbits i interessos, sinó també la col·laboració franca i oberta amb diverses institucions públiques, un argument de pes, també, contra algunes crítiques que parlaven d'"intrusisme" institucional i duplicació de funcions.

El mateix podríem dir de les iniciatives de recerca que han comptat i compten amb el suport del Memorial Democràtic en conveni amb el Departament d'Educació i Universitats, o amb les diverses universitats catalanes, o amb l'Arxiu Nacional de Catalunya (per exemple, en la contractació d'un equip d'arxivers que treballa en la selecció i digitalització dels expedients dels consells de guerra del Govern Militar de Barcelona).

L'aspecte més visible, potser de la tasca feta pel Memorial Democràtic aquests anys potser hagi estat el commemoratiu, amb l'organització el gran acte d'homenatge a la II República del propassat mes de maig al Teatre Nacional de Catalunya; l'homenatge del 2005 a les deportades i els deportats als camps nazis al Palau de la Generalitat; l'acte de reconeixement a les persones perseguides pel franquisme per causa de la seva condició o opció sexual, o l'homenatge a Elisabeth Eidenbenz, fundadora de la Maternitat d'Elna. A aquests actes institucionals organitzats i promoguts pel Programa per al Memorial Democràtic, caldria afegir-hi la munió d'homenatges per entitats memorialistes, ajuntaments o consells comarcals i que han comptat amb el suport, via subvenció, del Memorial.

Cal no oblidar tampoc el suport que les administracions locals interessades a localitzar, recuperar o senyalitzar patrimoni material (refugis, trinxeres etc.) han rebut també aquests dos anys: des dels refugis de l'antic aeròdrom miliar de Santa Margarida i els Monjos o l'estació del tren de la Garriga, fins a les línies de trinxeres del front del Segre, per citar-ne només alguns.

En aquest sentit, si tenim en compte les 237 subvencions concedides el 2006 a entitats memorials, centres d'estudis, ajuntaments i consells comarcals d'arreu de Catalunya, i els convenis de suport a produccions audiovisuals, podem veure que les acusacions de centralisme barceloní, sectarisme, concepció esbiaixada, etc. es veuen seriosament en entredit.

En canvi, la necessitat social i democràtica, expressada no sols a través de les entitats sinó també de les enquestes d'opinió; la demostrada capacitat de col·laboració amb la societat civil i amb les institucions públiques, i la creixent interacció amb iniciatives i projectes escampats arreu de Catalunya comencen a configurar en la pràctica la institució dinamitzadora i impulsora de les polítiques públiques de memòria que vol ser, ha de ser i serà el Memorial Democràtic de Catalunya.

M. Jesús Bono Lahoz

**Coordinadora general del Programa per al Memorial Democràtic
Departament de Relacions Institucionals i Participació
Generalitat de Catalunya**

Maria Jesús Bono Lahoz

Memòria històrica: quina memòria?

Des de fa mesos els diaris, els mitjans de comunicació més diversos, els polítics, els parlaments autonòmics i les Corts generals de l'estat, molta gent parla de “memòria històrica”. Es fan lleis al respecte, es preparen “memorials”, i es declara l'any 2006 com a l'any de la “memòria”. D'un temps ençà han proliferat per tota la geografia espanyola “associacions de la memòria” de les més diverses : d'àmbit estatal, d'àmbit nacional, regional i fins i tot local. Tothom parla de “memòria històrica”. Però sovint dóna la impressió que no tothom vol dir el mateix quan utilitza el concepte. En un contundent article publicat a *El País*, el 4 de novembre de 2005, l'historiador extremeny Enrique Moradiellos arribava a qüestionar el seu ús (l'article es titulava “Sobre la memoria histórica”) tot considerant que les úniques memòries que històricament comptaven eren les individuals i que, sovint, aquestes eren contradictòries.

Quan parlem de memòria històrica cal, doncs, saber de què parlem. És veritat, en primer lloc, que existeix una memòria individual, que és aquella memòria que en el decurs dels anys va acumulant cadascú a partir de la seva experiència viscuda. Aquesta memòria, naturalment, està molt mediatitzada per un conjunt de factors que van des de l'edat, la classe social, el nivell cultural, la posició ideològica i política, etc. I és conegut que, amb el pas del temps, la memòria individual que tots tenim d'allò que ens ha passat també pot canviar. És evident, seguint el raonament que feia Moradiellos, que la memòria d'un militant obrer que va combatre la revolta del 19 de juliol de 1936 a Barcelona no pot ésser la mateixa que la d'un dels militars que es va revoltar. I no té la mateixa memòria d'un bombardeig –era l'exemple que posava Moradiellos- l'aviador que tirava les bombes que la persona que en patia les seves conseqüències.

És evident, però, que quan hom parla de “memòria històrica” en cap cas podem referir-nos ni a la memòria individual ni a la suma de memòries individuals que, efectivament, convertiria la “memòria històrica” en un calaix de sastre. Cal tenir present que la memòria disposa també d'una vessant clarament social : no existeix

només la memòria individual, sinó també la memòria col·lectiva. Aquella memòria que comparteix una mateixa societat, un mateix grup social o una col·lectivitat determinada. Una memòria que sovint es transmet per via oral i molt sovint també en el si de la família. He explicat en alguna ocasió que la memòria històrica que se m'ha transmès per la via familiar arrenca del sexenni revolucionari del segle XIX, quan la meua àvia em cantava cançons de la Primera República, i posteriorment cançons en contra de l'Antoni Maura, de l'època de la guerra d'Àfrica, etc. No cal dir que la guerra civil forma part de la meua memòria històrica, tot i no haver-la viscuda. Perquè la memòria històrica –si s'accepta l'ús concret que defenso- és i ha d'ésser sempre “memòria compartida”. Des del meu punt de vista només aquest pot ser l'ús del concepte de memòria històrica per part d'aquells que en reivindiquem la seva recuperació. La meua memòria històrica –que no és necessàriament la memòria de les coses viscudes per mi- només pot tenir interès col·lectiu en la mesura que la comparteixo amb altres persones.

I en aquest punt, naturalment, aquells que des de meitats dels anys 90 defensem la necessitat de recuperar una memòria històrica, que va ser negada per la transició, defensem una “memòria” molt determinada, que no pot ser altra que la memòria dels vençuts en la guerra civil. Efectivament, en cap cas és tolerable ni comprensible des de la perspectiva de començaments del segle XXI per una societat democràtica com volem que sigui la nostra, plantejar la necessitat de recuperar el que a vegades s'ha anomenat les “dues memòries”, la dels vençuts i la dels vencedors. Seria com defensar al mateix temps la memòria del feixisme i de l'antifeixisme, amb tot el que comporta de contradictori i absurd la defensa d'una autèntica antinòmia.

Perquè la història, pel fet d'ésser protagonitzada per grups socials i per col·lectivitats humanes, està impregnada de valors ètics, morals i polítics –entesa en aquesta ocasió la “política” com la defensa de la “cosa pública”-. No existeix la història sense grups humans i no

existeixen grups humans sense valors que condicionen i determinen el seu comportament. I, per tant, és evident que no podem reclamar la recuperació d'una memòria històrica que comporti la recuperació de valors contradictoris i contraposats.

Quina és, doncs, la memòria històrica que cal recuperar, en aquests moments? Cal que assenyali, en primer lloc, que la memòria històrica que defenso és la crec que correspon en el moment present i que ben segur d'aquí a cinquanta o cent anys tindria altres connotacions. Però en la mesura en què totes les generacions actuals –àdhuc les que han nascut i s'han educat en democràcia– han estat condicionades per un fet com la guerra civil, que va menar a una sagnant dictadura de quaranta anys de durada i que encara pesa molt en el nostre present, situo el punt de partida en la guerra, per altra banda l'esdeveniment més important i transcendental del nostre segle XX. És per aquesta raó que recuperar la història hauria de passar, en primera instància, per recuperar la història de la Segona República, uns anys plens d'esperances i d'expectatives. Només voldria recordar que els valors republicans –de llibertat, fraternitat, igualtat, etc.– són, en bona mesura, els mateixos valors que animen la democràcia que estem construint en l'actualitat (una democràcia, deixeu-m'ho dir entre parèntesi, s'ha d'anar construint i defensant dia a dia). Que en el balanç positiu de la República trobem un progrés cultural i educatiu com mai no s'havia produït a l'estat espanyol. Recordeu el “sembrar escoles” de què parlava Marcel·lí Domingo. Que fou durant la República quan Catalunya va assolir, per primera vegada des de 1714, un Estatut d'Autonomia.

La imatge que vol donar la dreta d'una República en desordre permanent no només és sectària i no es correspon a la realitat sinó que oblida la situació social de l'Espanya dels anys 30, quan els rics eren pocs i molt rics i els pobres eren molts i molt pobres. I que les classes dominants, abans d'acceptar la més mínima reforma del statu quo, van optar pel cop d'estat i per abraçar el feixisme. A la fi, el fracàs del reformisme republicà va deixar oberta per les classes populars la via revolucionària.

Recuperar la memòria històrica de la República implica fer-ho tant del període de pau com dels anys de la guerra. La guerra per a l'Espanya republicana en el seu conjunt va

implicar un sobre esforç considerable no només per defensar un sistema polític que havia estat proclamat com a resultat d'un acte de sobirania popular –les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931–, sinó també per lluitar contra unes forces socials, polítiques i militars que tenien el recolzament del feixisme internacional i representaven els valors d'una Espanya conservadora, contrària a tot tipus de canvi i de progrés i que va utilitzar la violència –la pitjor violència– a l'hora de defensar els seus privilegis. La memòria històrica dels anys de la guerra hauria de recuperar també el procés revolucionari, complex, multiforme, contradictori, però ple d'esperances, que es va produir a la rereguarda republicana. És cert que en aquest punt hi ha aspectes que encara aixequen ampolles en el si de l'esquerra : des dels excessos repressius que es van produir durant els primers mesos de la guerra –i en aquest punt s'han d'assumir tots els errors– fins a les picabaralles que van protagonitzar el conjunt de forces antifeixistes i que van culminar en un dels episodis més llastimosos de la guerra, la repressió contra el POUM i l'assassinat del seu dirigent històric, Andreu Nin. Però és evident que la recuperació de la història ha d'ésser completa.

Monument al President Companys al Tarròs

Naturalment, la memòria històrica del franquisme implica recuperar la trajectòria llarga, feixuga i sacrificada de les lluites contra la dictadura. Implica recordar la duresa de la repressió franquista: els milers d'afusellats i d'empresonats, els exiliats –un llarg exili del qual

molts no en van tornar- , l'exili interior, els combats de tota mena que es van prolongar fins a la mateixa mort del dictador. Justament la història de l'antifranquisme, que històricament es presenta com a plural i divers, evidencia les dificultats que hi va haver a Espanya per recuperar la democràcia i la quantitat de dones i d'homes que van quedar pel camí.

En la nostra societat actual, amb un sistema democràtic que hem de preservar dia a dia com

una de les conquestes més preuades, aquesta és la memòria històrica que ens interessa recuperar. I no per afany de revenja ni per reobrir velles ferides, sinó per una simple qüestió de futur. S'ha dit moltes vegades, però ho repeteixo : un poble que no coneix la seva història corre el perill de repetir-la.

Pelai Pagès i Blanch

Universitat de Barcelona

En Pelai Pagès, estiu del 2006, davant de la casa natal de Joaquim Maurín a Bonansa (Osca), durant l'acte d'homenatge a Maurín amb la seva foto.

A la recerca d'una idea clara i d'un camí segur.

Acceptant les opinions autoritzades que assenyalen com un fet personal la memòria i una de les condicions contingudes en l'ésser humà, no podem perdre de vista que en ocasions aquest, l'ésser humà, no ha deixat de tenir una presència i participació, més o menys activa, en la vida durant qualsevol període històric que per aquesta raó també està contingut en la seva memòria i, per tant, no es podrà impedir el dret de possessió i de participació, per anomenar-lo d'alguna manera podríem assenyalar-lo com a la memòria col·lectiva. Llavors, és que es pot negar una relació d'aquesta memòria col·lectiva amb la memòria històrica que volem recuperar, que és com dir treure de l'anonimat una porció important de la nostra història contemporània? La Història és un patrimoni col·lectiu i tots l'hem viscut activament, uns més i altres menys. Per tant hi tenim igualment dret si alguna vegada ho exigim. És, sense dubtar-ho, una raó d'aquells que se'ns utilitza com a mers materials de consulta: és la reivindicació dels que fórem i som membres actius d'aquesta Història.

Ens trobem dins d'un procés en el que no es tracta solament de retrobar aquell temps del que se'ns ha privat, d'intentar sospesar aquesta pèrdua, no per a plànyer-nos, sinó per a poder valorar cap a on anàvem i en considerar avui el nivell d'autoestima que se'ns va sostreure durant el període negre imposat per la dictadura i del qual n'anem sortint considerant que una profundització en aquesta recerca, en la que tots plegats hi hem d'estar interessats, serà el que ens ajudarà també a conèixer-nos millor, encara que, més d'una vegada ens trobarem amb l'exemple com el que en una entrevista va donar Günter Grass al Frankfurter Allgemeine Zeitung, quan el preguntaren sobre la història passada, “*Sí, a dia d'avui tenim tants lluitadors de la resistència que a hom el sorprèn com Hitler va poder arribar al poder*”.

S'ha de millorar la relació dels protagonistes i els historiadors, ara que encara hi som a temps.

No podem menystenir la importància de la tasca que duu a terme el col·lectiu científic

(historiadors, antropòlegs, psicòlegs, sociòlegs, etc.) a partir de llur treball de recerca, en l'organització dels testimonis orals i documentals, en la interpretació, actualització i normalització de tot aquest material. Però, a part de la interpretació dels materials documentals, qui pot ajudar molt –i hem d'ajudar– som els testimonis orals, els que per sort encara estem vius i amb claredat mental que, potser, a voltes no se'ns ha aprofitat bé o, potser, no hem sabut oferir correctament el nostre bocí d'història. S'hauria de tenir present, vista la pluralitat de plantejaments en el terreny de la recerca dins del sector que ens ocupa que, des dels mitjans universitaris fins a multitud d'associacions, passant també per iniciatives personals, sense menysprear ningú –ningú, entenem?– que, partint moltes vegades d'informacions similars, es dona el cas sovint de trobar-se amb contradiccions, com passa, per exemple, quan aquestes s'extreuen de mencions que es fan en algun mitjà de comunicació. I no vull dir amb això que aquest mitjà ho faci expressament i, menys en coses tan serioses com el temes històrics que s'està tractant de treure a la llum del dia. Ho dic perquè si s'ha tingut alguna experiència sobre el que representa prendre una entrevista a base d'apunts és possible que ens trobem amb les conseqüents sorpreses al llegir-ho sobre el paper imprès o sentir-ho a través d'un mitjà audiovisual, qüestió que s'haurà de vigilar per a impedir possibles desviacions.

L'actualitat dels referents històrics.

Burxant per a profunditzar el més possible dins d'una sèrie de raons que poden incidir en el nostre camp històric, hom es pregunta si moltes vegades no estarem perdent de vista la relació entre la nostra situació de desenvolupament històric en relació al context general de la societat, del món; del paper que ens correspon dins de l'engrenatge de la societat que som com una dent més d'aquesta roda que podria representar la societat del nostre país en el context general doncs, no càpiga dubte, que moltes vegades sembla que oblidem que formem part d'un conjunt i, que la societat, en la seva marxa evolutiva que es mou i bull com si d'una

digestió difícil es tractés, molt difícil, camina amb passes endavant i passes endarrera. Fent un esforç figuratiu amb un xic de serenor, com si ens enfiléssim a un petit turó ens permetria amb la nostra modesta experiència donar-nos compte, quan guaitéssim el que ens rodeja i, veuríem que la nostra societat, encara que no d'una manera uniforme, està en un procés continu de canvis, mal els hi pesi a alguns polítics que han perdut de vista aquestes transformacions que s'estan produint.

Factors que falsegen la història.

Hi ha uns factors que a voltes no tenim presents: jo diria els contaminants, que sovint arriben a falsejar la història o, millor dit, la falsegen. Això és un fet del qual n'hauríem de parlar en quant a certs plantejaments viciats on hi priven els interessos partidistes. Reflexionem sobre els papers jugats en quan a la influència ideològica jugada en cada moment sobre qui interpreta i explica la història, on hi entra d'una manera fonamental dins d'aquell període la lluita antifeixista; a la nostra casa pel paper jugat per les diferents formacions polítiques en la lluita antifrancista, sempre abans de treure'n conclusions històriques, analitzant els fets a base de l'actuació pràctica de cadascú, tot i acceptant els molts errors comesos, del sectarisme que s'ha arrossegat moltes vegades, de l'interès de protagonisme desmesurat, del recel i de l'odi que, hem de tenir present, també es va encarregar d'estendre al màxim el franquisme, en especial apuntant cap a certes ideologies i que avui, equivocadament amb una utilització de conseqüències negatives, segueixen aprofitant aquells que presumeixen de demòcrates, i com no, de la influència del període de guerra freda. Podríem adonar-nos de què hi ha qui confon la lluita política amb la intenció interessada d'escampar arreu el descrèdit amb actuacions que, d'alguna manera, priven d'aconseguir la part de veritat en la dedicació i els sacrificis, dels períodes i d'actuacions on es reflexen fets importants d'aquesta lluita i que, com a història, també són patrimoni de tot del nostre poble. Honradament, tractant de superar les diferències i els interessos que poguessin ser merament personals per part de qui intentés impedir el respecte a la pluralitat que ens envolta i, si fos possible, demanat un esforç com a ciutadans d'aquest país, tenint en compte la pluralitat que

existeix, pluralitat que, afortunadament, mai podrem impedir la seva existència, si és possible, per damunt de tot, sentir-nos orgullosos quan podem comprovar el ric contingut que van aportar molts dels nostres avantpassats i presents que enriqueix la nostra Història.

L'absoluta necessitat del Memorial Democràtic.

Dit tot això, hem de tenir present que el nostre patrimoni històric necessita amb urgència una superestructura complexa on hi càpiga una pluralitat de funcions i actuacions, un terreny abonat on s'imposi el que interessa i ens permeti descarregar-nos de tots aquells complexos que arrosseguem, moltes vegades ocasionats per interessos aliens als fets que estan dificultant el debat i la col·laboració. És quelcom que justifica avui l'existència d'un, en què les diferències, si n'hi ha, restin a l'entrada. És una idea que a molts ciutadans ens persegueix fa ja molt temps; deu ser una mena d'aixopluc per a tots, per a la pluralitat, un ambient propici no solament per a la recerca i l'anàlisi sinó també per l'elaboració d'interpretacions acurades de la nostra història, que signifiqués la manera de com assenyalar nous camins a les noves generacions: Estem parlant de què d'una vegada es constitueixi el **Memorial Democràtic**.

J.G.Tristany

Joan García Tristany

Hem assistit en aquests últims anys a una important revitalització de l'interès de l'opinió pública per conèixer la història de l'antifranquisme i intentar donar un reconeixement, més enllà del formalisme, als lluitadors per la democràcia i la llibertat. Els mitjans han contribuït poderosament difonent reportatges, editant llibres, etc., que pretenen, no només, la simple narració dels fets sinó motivar per seguir aclarint aquests fets. En aquest intent mediàtic és clarament evident l'interès a incidir en els aspectes repressius del règim franquista. Així hem vist reportatges, testimonis, sobre les presons, l'holocaust, l'exili i altres catàstrofes humanes i culturals que va portar la guerra civil i l'immediat període posterior. També estem observant reaccions de signe contrari, és a dir, justificatius de l'aixecament militar en quan ja l'octubre del trenta-quatre es va produir un altre intent, aquesta vegada per part de l'esquerra i el nacionalisme i també per recordar-nos que la repressió i l'assassinat també es van donar en la part republicana. Diferent i molt menys abundant ha estat la recuperació dels fets, a partir dels finals dels anys cinquanta, potser perquè això té encara per a certs elements fàctics elements d'amenaça o de vivència en la política actual.

Cal destacar que els protagonistes de la lluita antifranquista no han deixat d'intentar, primer, que no s'oblidés el que va representar aquesta lluita i segon, que es fes justícia i reparació dels seus drets atropellats durant el franquisme. A Catalunya hem vist, arran de la instauració del govern tripartit, un compromís molt més decidit que anteriorment per atendre aquesta reivindicació. Però, l'intent d'aquest govern per a promulgar una llei del memorial democràtic s'ha saldat amb un rotund fracàs doncs aquesta llei no ha pogut veure la llum malgrat que s'havia presentat a la seva aprovació però, ni tan sols ha pogut ser votada, víctima de l'escurçament del període legislatiu.

Perquè serveix la Memòria Històrica antifranquista?

Però a la gran qüestió que les generacions actuals ens poden fer respecte a aquest gran esforç serà plantejar, per a què serveix?; per a la societat actual i la futura, quina utilitat té recuperar la memòria històrica?. No es contesta simplement amb generalitats, importants, això sí, com “per no repetir la història” o “restablir els drets de les víctimes” o

“homenatjar als lluitadors per la llibertat” o altres de semblant importància. Cal precisar molt més i partir de la premissa que amb la recuperació de la memòria històrica contribuïm al desenvolupament de la llibertat, la igualtat i la justícia social doncs van ser valors que vam defensar durant el franquisme i afegir que també vam cometre errors que no és qüestió de repetir. L'experiència te que ser una guia del nostre comportament col·lectiu.

Però tornem a la pregunta i intentem precisar. El primer que caldria seria posar-nos d'acord que entenem per “actualitat de la memòria històrica”. Després vindria, necessàriament, en la situació actual, què formes adquireix aquesta memòria històrica, amb el que podríem respondre a la seva utilitat. I si fóssim capaços de concretar encara que només fora per mitjà d'hipòtesi podríem abordar amb algunes possibilitats de saber, sense equivocar-nos massa, amb quins mètodes, a partir de quins enfocaments científics, analitzaríem els fets pretèrits per poder situar-los en l'actualitat. Podríem dir, com són per a la nostra societat i en quina mesura són mòbils del comportament social i polític. És clar que, necessàriament, no caldria seguir aquest ordre; seria preferible fer-ho de manera recurrent, en espiral, semblant al mètode d'investigació-acció en ciències socials.

Tenim que partir de fets i necessitats dels ciutadans.

De tota manera aquest tipus de reflexions sembla i pot ser molt complicat. Seria més operatiu partir d'unes premisses bàsiques o elements d'utilitat evidents per a la majoria de la ciutadania. És a dir, aquells aspectes que per a nosaltres, els ciutadans interessats en el progrés social, són més útils per a aquest progrés social. A vegades no estem considerant que la recuperació de la memòria històrica democràtica de la guerra civil i l'antifranquisme és, fonamentalment, portadora de valors de llibertat i democràcia.

La participació política i electoral del ciutadà.

Posem un exemple: La participació político-democràtica del ciutadà com premissa o element d'utilitat. És evident que la recuperació de la memòria històrica de l'antifranquisme reforça enormement la motivació del ciutadà en la seva participació política activa, ja que va ser un dret durament reprimat pel franquisme i un dels valors

pels quals es va lluitar. A partir d'aquesta premissa caldria fer l'esforç de recuperar, analitzar, reinterpretar, actualitzar, el fet històric de la lluita política entorn d'aquest valor sabent que aquest esforç seria rendible, més ben dit, beneficiós, per al progrés social i polític de la nostra societat. El més segur és que un plantejament semblant tindria el suport de qualsevol partit polític doncs, la pràctica d'aquest dret reforça la identificació amb un partit o, si més no, amb el sistema de partits. Si avancem en l'exemple encara trobem més avantatges afegint el corol·lari d'aquest dret com és el de la participació electoral doncs, al temps que reforcem la identificació partidista, potenciem els sentiments d'obligació o comportament cívic.

La unitat i responsabilitat del sindicalisme com a garantia del sistema democràtic.

Un altre tema exemplar és el del moviment obrer. A partir dels anys 60, en ple franquisme amb la nova situació econòmica i la Llei de Convenis es va produir una tendència general a les plataformes i acció unitàries, dins de la situació d'il·legalitat i repressió, especialment a nivell d'empresa, trencant amb el costum secular de la divisió del nostre sindicalisme, començant per la pròpia gènesi i desenvolupament de les Comissions Obreres o els intents dels sindicats històrics amb l'ASO i que avançada la transició es va resoldre amb la formació definitiva de les centrals sindicals actuals. És innegable la decisiva aportació dels treballadors en la recuperació de les llibertats democràtiques i l'alt preu que la repressió franquista es va cobrar en vides, presó, exili i pactes de la fam, en les lluites pels drets bàsics democràtics i nacionals que sense defallir mai els obrers van protagonitzar. L'experiència d'aquest període, traslladada i mantinguda pel sindicalisme d'avui, és una garantia del funcionament i defensa del sistema democràtic. La virtual unitat actual d'acció dels nostres sindicats en els grans temes i el seva indubtable autonomia en referència als partits polítics té una gran component en l'experiència històrica de la segona meitat del franquisme, com també la pròpia filosofia dels comitès d'empresa nascuts amb la democràcia actual. Justament, les crítiques als sindicats de cert burocratisme o d'al·lèrgia a les mobilitzacions tenen un clar origen en l'antecedent històric de la lluita antifranquista. Que serveixi això d'advertència per a la pràctica sindical actual i futura.

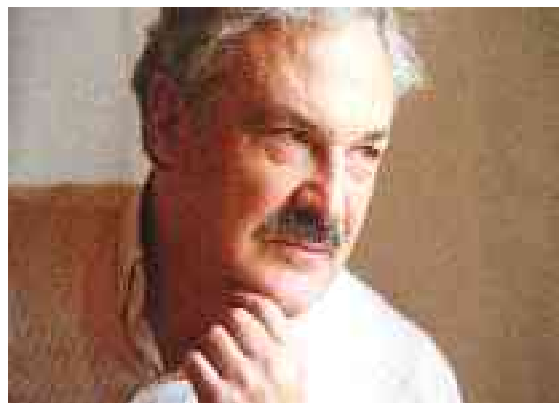
Seguint aquests exemples podem fer una proposta de primera llista a títol d'assaig: Seria recollir proves per apuntar les responsabilitats penals, dels causants de la guerra civil i la repressió, catàleg d'errors a tenir en compte per a no tornar a

cometre, provocar la catarsi en lloc de l'oblit, comportament internacional, europeisme, recuperació dels drets de la dona, laïcisme de l'Estat, etc.

Naturalment, els elements de la llista i les prioritats a abordar vénen determinades per les necessitats d'avui a la societat actual i el seu futur immediat (amb moltes cauteles), més que per l'interès intrínsec que pugui tenir la història com a disciplina acadèmica. Així, també donem la raó a aquells que, amb tot mereixement, pensen i treballen perquè els valors de la lluita antifranquista puguin projectar-se vers les generacions futures.

De totes maneres, és fàcil objectar que amb aquest sistema podem no encertar l'element útil per al progrés social útil i necessari avui i que, per tant, seria més senzill i menys compromès establir prioritats segons plantejaments purament historiogràfics. Per evitar aquest perill és absolutament necessari que en la recuperació de la memòria històrica intervinguin investigadors d'altres disciplines, que fora objecte d'investigació multidisciplinària, com podrien ser, lingüistes, antropòlegs, psicòlegs, sociòlegs, arqueòlegs, pedagogs, etc. Però això és tema a tractar específicament i ens portaria, necessàriament, en primer lloc, a reconèixer les carències i imprecisions de la investigació històrica i social al nostre país i després actuar en conseqüència.

Tomàs Chicharro Manero

Tomàs Chicharro

Unes reflexions a tenir present sobre l'article d'en Jordi Borja:

*Veureu que aquest article correspon a la intervenció de Jordi Borja, acreditat urbanista i antic dirigent del PSUC, en el Cicle de debats que la Fundació Nous Horitzons va realitzar el any 2000 amb intervencions de professors universitaris com Joan Subirats i Vicenç Navarro entre d'altres i que va ser publicat a la revista de **Nous Horitzons** (núm. 159 any 39/2000), és a dir, que va ser escrit i publicat ara fa sis anys, l'any 2000.*

*És un text que cal considerar la importància del seu contingut precisament en aquest moment en què vivim i que considerem encert, aprofitant l'autorització per a la seva publicació a **Res de Boira**, atenció que agraïm i que ens ha dut a introduir-ho en aquest número de la revista.*

A mode d'entrada volem anticipar, encara que el lector ja se n'adonará, la raó de certes expressions de les que s'està parlant i que signifiquen la contestació a d'altres intervencions que, potser, podrien dificultar la comprensió. Però, com és de suposar, davant de la dificultat d'aportar tot el contingut del debat, esperem s'entengui la intenció i el sentit de la intervenció.

És així que per l'interès del contingut, i també per la seva actualitat, hem volgut introduir-lo pel rerafons que es pot endevinar i, a

més, per la intenció de propiciar la reflexió sobre problemes de rabiosa actualitat que molts de nosaltres tenim in mente, de manera que ens està amonint la qüestió, de quin és el mal que estan patint en els nostres dies els partits –diguem-ne- clàssics.

Els que alguna vegada hem intentat cercar una contestació a aquesta qüestió que ens preocupa, quan repassem altra vegada tota la història que hem deixat enrera –on també hi cerquem respostes- no podem deixar de preguntar-nos, a nosaltres mateixos, si hi haurà per algun lloc alguna –diguem-ne- virtut de les que va tenir l' antic militant comunista, d'aquells implicats els anys 40 i 50 (com se la jugaven, veritat?) del segle passat en la lluita antifeixista i antifranquista (diguem-ho així encara que potser amb un qualificatiu n'hi hauria prou), pensant en les minses possibilitats amb què aquests podien comptar tenint present la greu i difícil situació que es vivia, en aquells moments quan es veien obligats a fer un esforç de reflexió i d'iniciativa davant de la infinitat de problemes a què havien de fer front, fins i tot quan moltes vegades eren els mateixos companys de feina que s'adreçaven a ells per la confiança que havien desenvolupat al seu entorn.,

És indubtable que la lluita

antifranquista, les condicions, obligaven a un treball en grups reduïts, moltes vegades fins i tot d'una manera individual. Però la lluita significava acció, requeria donar sentit a aquesta lluita, quasi sempre, com dèiem, amb possibilitats reduïdes. Aquesta raó obligava a la reflexió, ho exigia, cosa que obligava la formació d'una capacitat d'anàlisi que ajudava a anar formant el muscle que permetia donar orientació, de facilitar la solució.

Per això molts –i moltes- pensem com i per què podíem resistir les condicions que imposava aquesta lluita quan segur que en aquells moments no es pensava i actuava sense la perspectiva de cap interès personal: el contingut que facilitava l'actuació era el coneixement del per què s'estava fent allò. Un ciutadà/ana, un vot a cada consulta no és suficient per a crear una societat madura i es necessita intervenir d'alguna manera. I són els partits, amb la possibilitat que tenen de crear doctrina penetrant en el teixit social com ja ho fet alguna vegada, aprofitant per què no, tot el teixit d'entitats socials, que poden aconseguir això i donar un contingut per a poder atreure la participació.

Us recomanem que llegiu el text que ve tot seguit.

La Redacció

PARTITS POLÍTICS I MOVIMENTS SOCIALS.

Sobre els moviments socials, i no és ni molt menys una crítica al debat ni a cap de les dues intervencions (que m'han semblat molt interessants), però ja n'estic tip dels nous moviments socials i de la participació política, etc. Perquè, primer, sempre surten els mateixos, que són importants, són l'ecologisme i el feminisme i l'antiracisme, etc., i a més a més, segur que tots coincidim i anem a les manifestacions que toquen d'aquestes; però ens oblidem dels que són més establerts. Jo trobo curiós que quan es parli de moviments socials en general no es parli del moviment obrer, ja que malgrat els canvis continua havent-hi gent que va a treballar, que està sindicada, etc., i són molta més gent; o del moviment associatiu de barris i ciutats, que també són molta més gent. Ens semblaran més o menys, pensarem que tenen més o menys massa

en un moment donat, etc., però jo diria que a més a més són menys efímers. Això ho dic des de la meua especial simpatia per aquest moviment que tu acabes de descriure. No es tracta de discutir l'interès d'aquests moviments.

Hi ha una altra cosa que trobo més estranya, això deu ser una vella preocupació de vell marxista, i és que parlem tranquil·lament i això, en el marc d'Iniciativa, penso que es fa molt sovint, no diguem ja en el marc de la premsa, etc., de moviments socials sense parlar de quines contradiccions socials hi ha a la base d'això. I es parla de la importància dels valors, etc., i la veritat és que amb els valors i amb la globalització em passa com al Goebels amb la cultura, tinc ganes de treure'm la pistola, perquè els moviments que duren i que canvien alguna cosa no es basen en estats d'ànim de la gent (home, ara estem a favor dels immigrants, perquè pobres, etc.), sinó que es basen en contradiccions reals de la societat.

Jo penso que una de les moltes aportacions històriques del PSUC durant el franquisme va ser, amb més o menys sofisticació, trobar contradiccions reals i dir, escolti, els estudiants no han d'anar a convertir obrers, a més a més, a aquest país poca desgràcia ha tingut la classe obrera, només calia enviar-li estudiants, com volien fer, per exemple, als amics del FOC de l'època que després van crear el PSC.

Hi ha una contradicció a la universitat entre la naturalesa mateixa de la institució universitària com un lloc on s'aprèn, on es pensa, on es debat i l'estructura autoritària de la mateixa universitat. I no diguem ja de la censura, etc. És una contradicció real, com el fet que molta gent parlés català i que no s'ensenyés el català a la universitat, llavors ens vam inventar la càtedra de llengua catalana.

Hi havia una contradicció real, no calia ser d'esquerrès, no calia ser progressista, no calia ni tan sols molt sovint se democrata per adonar-se'n, d'aquella contradicció. I si guanyàvem eleccions des de l'any 60 a la universitat no era perquè els comunistes tinguéssim la capacitat de manipulació, sinó perquè plantejàvem coses que inclosos aquells que eren fatxes ja veien que no podia ser allò.

El mateix als llocs de treball. No calia ser un obrer amb consciència antifrancista i menys encara socialista i revolucionària per adonar-se'n, que no podia ser que no hi hagués cap instrument de negociació amb mínim d'igualtat de condicions amb l'empresa.

Podíem continuar el discurs: l'associació de veïns davant l'estructura autoritària del mateix poder local i per això es reivindica la democràcia local, etc.

Si vols donar als moviments socials objectius polítics s'han de recolzar en alguna contradicció. Jo no dic que no existeixin les contradiccions que estan al fons d'aquests moviments socials que tu has citat, dic que hi ha alguna cosa pitjor, una manca de capacitat política i intel·lectual per a fer emergir aquestes contradiccions i donar-los sortida política. És a dir, que ens trobem que aquests moviments socials es desenvolupen fora dels partits, contra els partits de facto, no de iure, no ho expliciten, però contra els partits simplement perquè els partits no saben què dir. Iniciativa no ha cridar per anar a Praga i, si ha cridat, ha estat en veu baixa. No diguem ja els socialistes. Aleshores, com no es tracta de satanitzar ningú, per què passa això.

Potser és que estem en una societat, com la catalana o l'espanyola, en què els partits – amb tots els respectes – són conservadors, electoralistes i provincians, tots els que es presenten a les eleccions. També Iniciativa, la qual cosa és absurda perquè després treu pocs diputats. Són electoralistes perquè el seu objectiu principal és presentar-se a les eleccions i anar a les institucions, són conservadors perquè saben, siguin quines siguin les consciències dels seus dirigents, dels seus quadres, etc., que la societat és conservadora i, aleshores, diuen “escolta, no podem dir aquí coses molt fortes perquè no ens votaran”. I això passa a tots els partits.

La societat és conservadora com era conservadora al franquisme. Si tu no la remous és conservadora, perquè deixa de ser-ho quan hi ha una relació de forces que l'obliguen a pronunciar-se al conjunt dels diferents sectors socials.

Avui hi ha el conflicte del comerç i els partits polítics també passen d'això. L'altre dia en Joan Saura m'explicava com no se quin dirigent del PSOE que li deia “nosaltres defensarem mesures repressives”, en sembla que era per la llei aquesta suposadament antiterrorista, “perquè és el que l'opinió pública demana”. Llavors el Bush és fantàstic perquè està matant gent, perquè és el que a l'opinió pública de Texas ja li agrada. Per aquest camí, hem de fer el que vol la gent. Jo penso que al franquisme no ens preguntàvem si la majoria de la població era antifrancista o no, que jo crec que no ho eren, tampoc eren franquistes, la majoria de la població estava acollonida i punt. Ara està acollonida d'altra manera. Hi ha conservadorisme, hi ha electoralisme i hi ha provincialisme.

No hi ha res més avorrit en política que les campanyes electorals d'aquest país, i no diem a Catalunya. Sembla que realment sigui un debat entre el carrer Ganduxer i el carrer Alfons XII, tot queda al mateix districte, Sarrià-Sant Gervasi. La política catalana és una política de Sarrià-Sant Gervasi, no va més

enllà.

Aquí crec que hi ha dos o tres qüestions a plantejar. Jo no vull ser polèmic, però la primera que em sembla que si hi ha contradiccions implícites en tots aquests moviments, que vosaltres heu assenyalats com a conflictes que emergeixen, aquí hi ha una feina que podríem dir política i intel·lectual a fer i penso que caldria recuperar el concepte d'intel·lectual col·lectiu referent a un partit polític, etc., cosa que no exerceixen els partits polítics actualment. I cal fer allò que un llibre de l'època del franquisme deia la funesta mania de pensar. No fa mal.

El tema internacional. Què poden dir que aquí ens doni una posició de lluita sobre el tema de l'OMC, del BM del FMI, de l'AMI, etc. Diguem, què podem fer que doni continuïtat a aquesta cosa, d'altra banda fantàstica, de Seattle o de Praga, sinó això pot ser un foc d'encenalls. Què pot ser? Jo no ho sé ben bé.

El primer problema és que si no hi ha una força política unificadora, sovint aquesta moviments socials barregen allò blanc amb allò negre, allò més reaccionari i allò més radical. En canvi no va ser el paper històric que va jugar el PSUC durant l'antifranquisme, que va ser un paper unificador, racionalitzador. El segon problema és que la teva força per fer que tot això sigui assumit dins l'espai alternatiu és relativament petita i sempre et poden dir "escolta, l'última enquesta d'opinió diu que etcètera, etcètera". La política electoral es fa amb enquestes d'opinió.

Una altra possibilitat és "escolti, el de menys són les eleccions i anar a les institucions, l'important és pensar en les noves contradiccions del capitalisme, pensar en les noves condicions de l'internacionalisme, pensar que passa aquí a Catalunya en diferents sectors del món del treball i de la cultura, etc., i jugar a fons amb tot això, intentar trobar objectius unificadors i, potser, d'aquí a 10 o d'aquí a 20 anys ja serem una força política electoral".

Ara que Iniciativa ha canviat el seu patrimoni del PSUC, que era un patrimoni real, pel patrimoni virtual de l'ecosocialisme, que és un patrimoni virtual, que encara no se sap en què consisteix. De totes maneres és la història de l'ecologisme a Europa. Penso que els partits polítics han d'anar molt en compte amb una cosa, primer han d'anar en compte de liquidar el seu patrimoni històric i, en segon lloc, han d'anar amb compte sobre com conquereixen la credibilitat amb els nous valors, els nous objectius que assumeixen. No s'és ecologista pel fet que tu t'hi declaris. Els moviments ecologistes van existir molt abans que hi hagués partits ecologistes i van anar a la presó, van ocupar camps militars, van desenvolupar múltiples pràctiques alternatives i, després de molt anys i d'haver-los liderat molts quadres, en alguns llocs es van consolidar com a organitzacions polítiques, a Alemanya, sobretot, a França.

Però van passar molts anys, com van passar molts anys, perquè els moviments obrers es consolidessin com a partit i van passar molts anys perquè els moviments liberals, democràtics, etc., donessin lloc a partits. No es poden inventar les coses. No pots dir "ara nosaltres serem un partit feminista o un partit ecologista". Això no és seriós. Ara, vincular-se a aquests moviments i contribuir a donar-los objectius polítics unificadors seria fantàstic, però aleshores es paga un preu per això, el que no pot ser és que les coses et surtin gratis, no et poden sortir gratis les coses. Les coses s'han de pagar. Pots dir "nosaltres estarem a les institucions, serem minoritaris, tindrem un diputat a Madrid o dos, etc., o uns a Catalunya i tot això" i portarem idees més progres. Quin és el preu que pagues? La subordinació a un projecte que a mi em sembla raonable dins del que hi ha progressista si acceptes que no canviarem gairebé res, que és un projecte que lidera el Pascual Maragall, que és un projecte que està bé, etc., en la mesura que està millor Al Gore que Bush, perquè Al Gore com a mínim no fa bandera que "jo mataré més gent amb la cadira elèctrica". És un progrés. Però pagues un preu de subordinació política i de saber que les coses canviaran segons un ritme geològic.

L'altra cosa també pagues un preu i, escolti, farem una travessa al desert, si entens que la política és esta als diaris, perquè dius alguna cosa al Parlament o perquè tens un càrrec institucional, etc. Però, evidentment, potser ets més fidel als teus orígens i potser apostes més per la història. Perquè desenganyem-nos, la societat catalana és conservadora, l'espanyola també, l'europea fins a cert punt també. El món no pot ser conservador a no ser que es vulgui el suïcidi, perquè al món hi ha molta més gent que necessita que les coses canviïn que no la que necessita que les coses continuïn tal qual.

A mi em sembla que en aquests moments, amb un mínim de sensibilitat, diríem que la política institucional és una política als serveis dels privilegis. Per tant, sembla que un partit d'esquerreres, més que dir "que simpàtics que són els moviments socials" hauria de dir "que fem nosaltres, no només per radicalitzar-los sinó per donar-los objectius polítics. Encara que això no sigui rendible electoralment.

Jordi Borja
Urbanista

La intenció d'aquest escrit és fer una passejada per la història per tal de redescobrir dones que van tenir una influència cabdal a les societats del seu temps, malgrat les restriccions que aquestes mateixes societats els van imposar. Com sempre i en aquest cas més que mai, la tria de les dones que aquí apareixen és absolutament subjectiva i, afortunadament, moltes dones no poden ser mencionades per òbvies raons de espai. Sí, amic lector, he dit afortunadament perquè malgrat la foscor, les manipulacions, la dominació, la por i l'oblit les dones han caminat per la història deixant la seva petjada indeleble. A totes elles, gràcies.

Comencem el nostre viatge a la civilització que ha estat bressol de la nostra. Som a Atenes, al segle V a. C., el segle d'un il·lustre atenenc anomenat Pericles, el segle de Sòcrates, el d'Artistòfanes que va ridiculitzar a les seves obres la nostra primera protagonista, **Aspàsia de Milet**. Aspàsia va ser una hetera, una cortesa d'alta categoria... a més d'una experta en retòrica de sòlida preparació intel·lectual. Amb la seva protecció a intel·lectuals i artistes va contribuir, i molt, a la vida cultural d'Atenes. També era una dona estrangera, independent i lliure en el sentit que nosaltres entendriem per tal avui, que es va casar amb Pericles. Evidentment tot això va resultar insuportable per una societat que reclòia a les dones en gineceus i les constrenyia a meres reproductores. Així doncs, Aspàsia va ser acusada d'impietat i processada davant un tribunal que, gràcies a la intercessió del seu marit, la va declarar innocent.

Uns 450 anys després sorgeix a l'Orient Mitjà una nova religió, fundada per un jueu anomenat Jesús de Nazareth. És el cristianisme, que comparteix una part dels seus llibres sagrats amb el judaisme. El que aquí ens interessa és la consideració de la dona com a ésser subordinat a l'home, ja que neix d'una part d'ell, i també com a ésser origen del pecat en ser temptada per la serp. És una llàstima que el cristianisme obviés una tradició anterior, que si recull el judaisme, i que fa de **Lilith** la primera dona de la creació, feta de pols com Adam i per tant igual a ell. És per això que Lilith es negava a jeure a sota d'Adam, perquè era igual a ell. Ben aviat es va resoldre aquesta situació ja que Lilith va abandonar el seu company, però abans de fer-ho va cometre una segona transgressió: va

pronunciar el nom de Déu. La llei hebraica estableix la prohibició de mencionar el nom de Yahvé, perquè els ésser humans també tenen la capacitat, pròpia de Déu, de crear, encara que mitjançant el llenguatge. Per això no podem pronunciar el veritable nom de Déu, és el límit a la nostra creació. La tradició diu que després d'abandonar l'Edén, Lilith havia anat als voltants del Mar Roig on s'havia unit a uns dimonis lascius dels que havia engendrat d'altres dimonis. Yahvé, a petició d'Adam va enviar tres àngels a buscar-la però la Lilith es va negar a tornar amb el seu company. Yahvé la va condemnar a veure com cent dels dimonis que Lilith engendrava diàriament morien en néixer. Va ser un cruel càstig el que va patir la Lilith per mantenir la seva llibertat sexual i intel·lectual: en fugir va haver d'abandonar la seva terra, va ser acusada de luxúria, de lascívia i va ser condemnada a veure com els seus fills, fills del pecat, morien. Una altre dona la va substituir, la submissa **Eva** que, gràcies a Déu, es va rebel·lar perquè volia saber, conèixer per si mateixa. En realitat la curiositat d'Eva no és més que la curiositat, la valentia de l'intel·lectual, de qui vol anar més enllà, de qui vol jutjar per si mateix. Va ser **doblement** castigada respecte del seu company, ja que a més de guanyar-se el pa amb la suor del seu front, i d'això les dones saben tant com els homes, va haver de parir amb dolor.

Ara farem una llarga passa que ens portarà als voltants de l'any 400 d. C. Egipte formava part de l'Imperi Romà d'Orient i el cristianisme s'imposa a la resta de religions, malgrat les seves disputes internes. La nostra tercera dona residia a Alexandria, es deia **Hipàtia** i era una reconegudíssima matemàtica, astrònoma i filòsofa. També era pagana en un temps en que era molt difícil ser-ho. I hi va romandre. Hipàtia es va negar a convertir-se al cristianisme malgrat els precs dels seus amics. I va ser acusada... sí, és clar, de bruixeria. Va ser cruelment assassinada per un grup de monjos de l'església de Sant Ciril de Jerusalem.

I així entrem en els segles de la foscor. Segles en el que els homes i les dones, especialment, són exclosos de l'accés a la cultura. Els convents i monestirs són els únics llocs on es guarda el saber del passat. En aquest difícil context sorgeix, formidable, **Cristina de Pisán**, nascuda a Venècia l'any 1364. Amb una important preparació científica, cosa gens habitual per una dona del seu

temps, es va instal·lar a França després del seu matrimoni. Degut a problemes familiars va haver de fer-se càrrec dels negocis de la seva família la qual cosa li va suposar una gran animadversió per part del seu entorn. La necessitat de mantenir la seva família va fer que es convertís en la primera escriptora que va aconseguir guanyar-se la vida amb els seus llibres, cosa ben complicada a la França de aquell temps... i per ser sincera a qualsevol lloc i a qualsevol temps.

Per sort aquells segles van anar quedant enrera i el Renaixement permet a homes i dones un major accés a la cultura, encara que quedés reduït a les classes nobles. Sorgeixen figures com **Isabel de Villena**, autora de la “Vita Christi” una de les peces més importants de la literatura del segle XV, **Beatriz Galindo “La Latina”**, que arriba a ser professora a l’ Universitat de Salamanca, i, molt especialment, **Teresa de Jesús**, que uneix pensament i acció, i a la que l’església catòlica nomena Doctora de l’Església.

Teresa de Jesús

Durant el Barroc l’accés a la cultura continua restringit a les classes acomodades i el cas de les dones no es una excepció. Sorgeixen figures com **Sor Juana Inés de la Cruz**, nascuda a Mèxic cap a l’any 1650. La seva condició religiosa no va ser obstacle perquè escrivís poemes galants, comèdies i fins i tot un tractat de música.

El Barroc va deixar lloc al Segle de les Llums, la il·lustració. En el món aristocràtic, i només en ell, la dona va gaudir de certa llibertat i reconeixement intel·lectual. Per una banda dones cortesanes, com **Madame de Pompadour**, van exercir una important activitat política al seu temps i van protegir intel·lectuals i artistes. D’altre banda les *salonnières*

van crear un nou nucli d’opinió pública cada vegada més poderós i influent a la vida pública. Una de les dones que millor personifica l’esperit de l’època és Gabrielle Émilie Le Tonnelier de Breteuil (1706-1749), **marquesa de Châtelet**.

Marquesa de Châtelet

De sòlida formació científica, gens habitual a l’època, va estudiar i analitzar Descartes i Leibnitz. Va traduir els *Philosophiae Naturalis Principia Mathematica* de Newton del llatí al francès. També va divulgar els conceptes del càlcul diferencial i integral al seu llibre *Les institutions de la física*. L’any 1734, el seu espòs va acollir Voltaire, el qual temia represàlies per les crítiques que havia adreçat contra el règim polític francès en les *Lettres philosophiques*. La marquesa de Châtelet i Voltaire van esdevenir amants i l’any 1735 van decidir viure junts. Van ser companys fins a la mort de la marquesa. Van col·laborar en dues importants obres sobre la naturalesa del foc i la seva propagació que van obtenir el reconeixement científic dels seus coetanis.

El segle XIX veu l’ascens de la burgesia, la dona torna a l’àmbit domèstic i fins i tot queda reclosa dins una indumentària formada per cotilles, enormes vestits i complements que dificulten fins a l’infinit qualsevol moviment i per suposat tota activitat intel·lectual per a aquella dona que se li acudís desenvolupar-la. Malgrat això és el segle en el que les dones prenen plena consciència de la seva pròpia individualitat i reivindiquen, cada vegada amb més força, els seus drets com a “ciutadans”. Destaca la figura de **Concepción Arenal** (1820-1893), considerada la primera feminista espanyola. Accedeix a la formació universitària, malgrat l’oposició familiar, i assisteix a tertúlies polítiques i literàries... vestida d’home! Va ser la primera dona visitadora de presons, la primera dona premiada per l’Acadèmia de Ciències Morals i Polítiques. Va fundar la Constructora Benèfica, dedicada a la

construcció de cases barates per a obrers i va organitzar a Espanya la Cruz Roja del Socorro. A més de tot això li va quedar temps per publicar poesia i assaig i col·laborar en una revista. Per si de cas algú s'ho pregunta, també es va casar.

El segle XX és el segle de l'eclosió, quan les dones lluiten obertament per fer-se visibles, per ser escoltades.

A Espanya, dues de les dones que van obrir el camí van ser la **Victoria Kent Siano** (1898-1987) i la **Clara Campoamor** (1888-1972), exemples d'intel·lectuals polítiques. Dues dones amb actituds vitals semblants que es van veure cruelment enfrontades. Ambdues cursen dret i exerceixen la professió, amb destacades actuacions. Ambdues també obtenen acta de diputada a les eleccions del 1931, per Madrid.

Clara Campoamor

Però ambdues mantenen posicions dispars respecte del sufragi femení: Kent era partidària de restringir el dret al vot de les dones per evitar el vot conservador, condicionat per la forta influència de l'Església mentre que Campoamor era partidària del vot femení sense restriccions de cap tipus, que finalment és acordat.

Victoria Kent

Posteriorment i de manera hipòcrita l'esquerra va acusar en Campoamor de la victòria electoral de la dreta a l'any 1933, per tal d'amagar la seva desunió i ineficàcia. Cap de les dues va renovar l'acta de

diputada i Kent es va dedicar al càrrec de Directora General de Presons, pel qual havia estat anomenada.

Campoamor s'exilia a l'any 1936, després del cop d'estat i Kent es manté al costat del govern republicà fins a l'exili, l'any 1939.

Federica Montseny (1905-1994) és un altre exemple d'intel·lectual política. Nascuda en una família anarquista, l'any 1931 s'afilia a la CNT. Va ser la primera dona ministre d'un govern espanyol, el de Largo Caballero al Ministerio de Sanidad y Asistencia Social, l'any 1937, encara que només per sis mesos. Va projectar llars d'acollida per a la infància, menjadors per a embarassades, centres d'atenció a les prostitutes i el primer projecte de Llei de l'avortament a Espanya.

Federica Montseny

Tota aquesta activitat política va ser paral·lela a la seva activitat intel·lectual publicant llibres i col·laborant amb premsa. Finalitzada la Guerra Civil es va haver d'exiliar a França on va ser perseguida per la policia nazi, encara que degut al seu embaràs va ser denegada la petició d'extradició del Govern espanyol.

No vull deixar de mencionar la **María Teresa León** (1903-1988), escriptora intel·lectual de fort compromís polític i vasta producció literària, malauradament desdibuixada per la categoria intel·lectual del seu company, Rafael Alberti.

María Teresa León

Tampoc vull oblidar la **Rosa Luxemburg** (1870-1919), la **Virginia Woolf** (1882-1941), la **Simone de Beauvoir** (1908-1986), que tanta importància ha tingut a la formació del pensament feminista amb la seva obra *El segon sexe*,

Simone de Beauvoir

ni **Madame Curie** (1867-1934), dos vegades guardonada amb el premi Nobel, la tercera científica d'aquestes magnífiques dones. Ella i el seu marit, en Pierre Curie, van donar a conèixer totes les seves investigacions sense voler lucrar-se mitjançant patents. Pocs en poden dir el mateix i molts els hi deuen la vida.

Després de passejar per la història amb aquestes dones excepcionals jo, també dona, he tornat a oblidar, a ignorar. Totes les dones que ens han acompanyat són europees, "occidentals". Per això vull acabar, i començar, amb una dona marroquina i musulmana. Es diu **Fatema Mernissi** (1940), historiadora, assagista, doctora en sociologia i professora a La Universitat Mohamed V de Rabat. La doctora Mernissi és defensora dels drets de la dona i una de les màximes autoritats mundials a l'estudi de l'Alcorà. És autora, entre d'altres obres, de *Las sultanas olvidadas. La historia silenciada de las reinas del Islam*¹, dones que realment van exercir el poder a les seves societats i en nom d'algunes de les quals va ser pronunciada la *jutba*, el sermó dels divendres a la mesquita.

¹ Las sultanas olvidadas. La historia silenciada de las reinas del Islam
Fatema Mernissi

El Aleph Editores, 2003

² p. 327

Fatema Mernissi

En aquesta obra la Fatema Mernissi recorda el consell que una vegada li va donar la seva àvia, quan ella va tornar a casa plorosa pel càstig que el seu mestre li havia infligit per haver gosat contestar-li, fet que no li estava permès fer de cap manera. L'àvia, que havia viscut tota la seva vida reclosa a l'harem i sabia molt bé que era la submissió, li va dir: "*si no quieres que te peguen, has de permanecer callada*"². Li ho va dir perquè l'estimava però va dipositar a les seves mans la càrrega que al llarg de generacions ens hem transmès unes dones a les altres i que ens interromp la marxa. I ja n'hi a prou, deixem-la caure.

Esperanza García Moreno

Professora de Secundària

Esperanza García Moreno

Ara fa uns dies vaig tancar un article per a la presentació del llibre *Treball 1936-2006*, sobre la història d'aquest òrgan de comunicació del PSUC i després d'ICV. Aquest article, *Qui té por de la memòria?*, pretenia una reflexió en tots nosaltres, entorn els efectes que sobre la ciutadania te la violència exercida des del poder polític.

En el marc de l'actual interès per la recuperació de la memòria de la lluita antifranquista, cal aquesta i moltes d'altres reflexions. Un país com el nostre, que enceta ara un període de recuperació de testimonis silenciats durant la transició democràtica, ha d'analitzar i dissenyar escrupolosament les polítiques per a la recuperació de la memòria històrica fugint dels projectes històrico-turístics i potenciant la conversió de la memòria en estudis històrics, projectes d'arxiu i projectes de difusió pedagògica, sempre amb l'objectiu de consolidar i desenvolupar la democràcia.

En l'article citat, responia a la pregunta en qüestió amb una resposta inqüestionable: tenen por a la memòria, els poders fàctics que organitzen i sistematitzen l'ús de la violència per mantenir l'autoritarisme polític. És tracta d'una de les respostes possibles, però no l'única. Els poders fàctics d'un sistema autoritari tenen por davant dels canvis polítics que puguin comportar canvis en el marc jurídic vigent, i ser condemnats llavors pels seus actes, pels crims comesos contra la humanitat. S'entén la brutalitat exercida per aquests sistemes autoritaris contra els seus opositors/es polítics, contra la seva memòria. D'altra banda, potser alguns d'ells, pateixen por els últims dies de la seva existència davant el Judici Final (aquesta por, però, poc m'importa).

I la por de les víctimes, a la seva pròpia memòria?

Els lluitadors i les lluitadores per les llibertats, en el dur període del segle XX, el segle de les ideologies autoritàries, han patit exili, tortures, separacions familiars, presons, extermini, assassinat, i un llarg etcètera de violències físiques i psíquiques, que han determinat patologies en la percepció de la seva memòria, dels records i de la capacitat per conviure amb ella. Totes les víctimes, directes o indirectes (familiars, amics, companys de lluita, etc.) es veuen afectades per el caos irracional propi de la violència. En aquesta reflexió, però, es farà cita de casos de violència extrema, més fàcils d'identificar i valorar. Cal, però, estudiar tots els nivells d'afectacions: la del nen orfe de pare lluitador, la dona violada, el jove apallissat, la torturada, el treballador expulsat de la fàbrica, l'estudiant expedientat, etc.

Paul Celan

La violència exercida pel règim nazi en el període 1933-1945 contra el poble jueu, l'eslau o contra els presoners polítics, és de tal magnitud per la seva elaborada ideologia i tècnica, que es conforma com un dels majors i més cruels crims contra la humanitat. Milions d'éssers humans, de futur, van morir. D'Altres també van morir, sobreviure o viure a través dels seus records, de la memòria viscuda d'aquella experiència brutal i indigna: perquè sobreviure a l'amic mort, als milers de nens i nenes ofegats a Mauthausen? Perquè m'ha tocat viure a mi? Haig de participar en un món d'homes dels quals ja conec la seva infinita atracció per la crueltat i la mort?

Molt difícil va ser suportar la vida després d'haver estat un internat d'un camp d'extermini nazi. Saber de la família, dels companys, les olors a mort, els malsons, la dificultat per viure en temps de pau, l'aïllament voluntari, l'odi,...varen ser moltes les persones que optaren per morir amb els seus records. Milers de persones es van suïcidar els tres anys següents a l'alliberament dels Camps, en un gest per recuperar la dignitat, i també, com diu el poeta Paul Celan, per acompanyar els seus éssers estimats allà, al cementiri dels núvols. Les seves memòries es perden en els llistats de víctimes del nazisme.

D'altres, però, van sobreviure a la seva pròpia memòria. Paul Celan, Primo Levi i un llarg etcètera d'internats van sobreviure a la memòria de l'experiència viscuda a través de la lluita contra la desmemòria, en una carrera amb meta, on l'objectiu primer era la denúncia dels botxins, de l'horror, i la cerca de justícia per als milers d'éssers assassinats. En aquesta carrera, que fatalment es mostra circular un cop complerts els objectius, la mort voluntària es presenta com el just repòs per als qui han trobat definitivament un alè de dignitat. No és casualitat que Paul Celan en un dels seus darrers poemes retorni a l'úter de la seva mare assassinada en un camp de concentració nazi; i tampoc ho és que ell i Primo Levi decideixen fer l'últim viatge sota els rius de les seves respectives ciutats. Ells, i molts més, deixen testimoni, però es veuen cridats pels companys i companyes que descansen en el cementiri de núvols blancs dels crematoris.

D'altres van sobreviure a la memòria des del silenci absolut, des de la vergonya, sense memòria.

Finalment van haver molts internats que van viure a la memòria. Indignitat, vergonya, fatalitat, injustícia i pessimisme es van poder transformar, amb el temps, en voluntat de viure. Assolir una certa distància vers el destí històric, objectivar la culpabilitat, trencar amb l'antagonisme entre el bé i el mal (assolir els condicionants històrics com a inherents a tot ésser humà i a tot poble), i una certa visió laica en les resolucions de la raó crítica, semblen factors que han fet possible viure des de la dignitat la memòria d'una experiència extrema per ésser brutal. Jorge Semprún, sembla ser un dels intel·lectuals paradigma en aquest sentit. La seva implicació durant els primers anys en la política del PCE, sembla la seva elecció per sobreviure a la memòria.

Jorge Semprún

El límit, el troba Semprún en la pròpia supervivència, i el troba quan fresa obertament amb les cultures autoritàries del marxisme. No es suficient substituir ideologies per ideologies d'una mateixa era. Cal assumir la culpabilitat com a culpa de la condició humana, i arribar, a través de l'anàlisi històric i sociològic a la comprensió dels fets, a no situar-se fora del mal ni del bé, sinó en ells. Jorge Semprún parla sempre d'homes i dones, de persones complexes i contradictòries, i en suport al filòsof alemany Karl Jaspers, analitza la culpa del poble alemany, i la de tots nosaltres, deixant obertes totes les finestres de la llibertat.

Marià Hispano i Vilaseca

Arxiver i historiador

Fils et filles de républicains espagnols et enfants de l'Exode (ffreee) i la Memòria Històrica de l'Exili

L'Associació «Fils et filles de Républicains espagnols et enfants de l'exode» (FFREEE) està situada en terres franceses i dedicada, especialment, al treball històric sobre l'exili republicà espanyol, i no pot deixar d'associar-se a l'esforç de recuperació i conservació de la memòria del període de la guerra d'Espanya i la lluita antifranquista.

Les circumstàncies de la guerra d'Espanya han fet que els nostres pares s'hagin trobat a l'exili, que hagin hagut de restar-hi i que, per la majoria d'ells, la seva vida hagi transcorregut a França.

La seva història és ja ben coneguda però, no serà doncs, inútil recordar-la encara que sigui a grans trets:

Prop de 500.000 refugiats van passar entre el 28 de gener i el 15 febrer de 1939, a Bourg-Madame per la frontera, de Cerbère. Les primeres famílies van ser enviades de seguida als departaments del centre de França i els homes cap a els camps de concentració d'Argelers, St Cyprien, Le Barcarès, Rivesaltes...

Per sortir dels camps podien escollir entre tornar l'Espanya franquista o allistar-se a la Legió Estrangera, anar a les Companyies de Treballadors Estrangers (CTE), o també al anomenats Regiments de Marxa de Voluntaris Estrangers (RMVE). Van ser molts els que aviat es trobaven en la Resistència francesa o als fronts de combat al costat de l'Exercit Francès combatent contra l'ocupant nazi.

En sortir de la guerra, malgrat les dificultats davant la necessitat de la recomposició de les famílies i la precarietat de les condicions de vida, l'esperança del retorn a Espanya va galvanitzar totes llurs energies. La victòria del camp aliat sobre el feixisme, segons tota lògica, havia de posar un termini al franquisme. Aquest va ser un moment de gran activitat per recompondre les nombroses organitzacions amb l'interès de totes adreçat vers Espanya i que es manifestava per l'aparició d'una sorprenent quantitat d'edicions (650 títols). El reconeixement, el 1955, de l'Espanya de Franco per les democràcies occidentals juntament amb l'aparició d'una nova emergència, la guerra freda, va significar un cop fatal a la dinàmica d'un possible retorn de l'exili republicà espanyol.

Aquesta nova jugada va provocar una forta baixada d'efectius en les diferents organitzacions. A finals dels anys 50, mentre que a l'exili les forces antifranquistes es debilitaven, tot al contrari, a Espanya, s'anaven reconstruint, raó per la qual aquestes no pararen de desenvolupar-se i, com a conseqüència, de mantenir les esperances de canvi.

El temps passa i progressivament els debats es van desconnectant de la realitat. Sense quasi adonar-se'n, els refugiats es van instal·lant a l'exili. La majoria prenen la decisió que llurs infants adoptin la nacionalitat francesa. L'Escola de la República en farà ciutadans francesos. Aquests refugiats republicans que havien aixecat certs temors el 1939, no solament hauran fet de llurs infants models d'integració sinó que, a més a més, ells mateixos arribaran pel seu treball a una situació digna i pel seu comportament exemplar a inspirar al seu voltant un gran respecte: mai més podran considerar-se uns desarrelats.

Però, continuat la militància o no, molts han sentit de tot cor la necessitat de salvaguardar l'heretatge històric i cultural de l'Espanya republicana. Les noves generacions han de ser les legatàries universals d'aquest bé preciós fet de la riquesa de llur vida republicana, de llur combat, de llurs conviccions, de llurs llàgrimes. Aquest llegat, veritable obra d'art en perill, és encara més vulnerable que ho havia estat al principi per la desfeta, seguidament l'exili i avui pel silenci, l'oblit o el temps. No és, doncs, sorprenent que els fills i les filles de republicans a l'exili no hagin rebut tots el mateix heretatge.

Es pot ben dir que la majoria ve a FFREEE perquè no solament Espanya sinó també els pares són una referència mítica. Significa un homenatge dels fills al llur coratge, al seu compromís, a llur combat, als valor que ells han defensat.

Per contra, altres arriben a FFREEE després de la percepció d'un silenci o un "oblit" familiar, la descoberta d'una arrel insospitada. Alhora, ells troben un ampli camp a descobrir. Des de llavors, no cessaran de anar trobant les peces que els manquen d'una història familiar que de cop va prenent un sentit nou.

Tota aquesta herència els condueix vers FFREEE, per a interessar-se en la petita història de tots els nostres pares que van emprendre els mateixos camins de l'exili, han conegut els mateixos camps de concentració, treballaren als mateixos camps o a les mateixes obres; es mogueren pels mateixos llocs. Però aquesta modesta història similar en tots els refugiats és rica per la varietat de recorreguts de cada un d'ells.

Aquesta és la raó que ens duu a la recuperació i conservació de la memòria de la Retirada.

Serge Barba
President del FFREEE

*Qui pert els orígens
perd la identitat*

Raimon

El 1902, després del fracàs d'una vaga general, dos obrers, Eladi Gardo, José Tubau, i un estudiant de llavors 22 anys, Francesc Layret, es reunien a la casa d'aquest últim per fundar un ateneu. Ells tres, amb l'ajuda de Lluís Buffi, obrer també, i de Luis de Zulueta, van buscar un petit local - un principi- al carrer del Carme, i amb les seves pròpies mans van construir una llarga taula on poder començar a reunir-se.

Trenta anys després, ja a mitjans dels trenta, l'Ateneu Enciclopèdic tenia entre les seves diferents seccions més de trenta-cinc mil afiliats.

Durant l'esmentat període de construcció i ampliació sostinguda, milers de xerrades, debats i conferències, des d'Ortega y Gasset a Unamuno, de Giner de los Rios fins a Einstein; passant per tots i cadascun/una que tenia alguna cosa a dir per a augmentar la cultura catalana.

L'Ateneu es va mantenir sempre en una fraternitat col·ligada dels obrers/es que el sostenien amb la seva dedicació i quotes, juntament amb aquells estudiants i professionals que des de la burgesia tenien matèria que ensenyar als obrers i obreres.

Així que, a pesar que la majoria de la seva afiliació era obrera i del moviment llibertari, la seva recerca selectiva i entusiasta del coneixement va fer que en les juntes directives de l'Enciclopèdic figuressin persones de capacitat i significat ciutadà. Layret, Companys, Manel Ainaud, Jaume Bastardes, Jaume Aiguadé, Josep Mª de Sucre, Joan Salvat Papasseit, Joan Amades, Amadeu Hurtado, Joaquim Maurín, Jaume Serra Günter i molts altres van tenir responsabilitats directives a l' Enciclopèdic o en van ser presidents en una o altra època.

Diu clar això de la vocació d'aquest poble obrer per emancipar-se culturalment, i el seu agraïment el podien oferir.

Glossa d'un moment representatiu.

El cinc d'octubre de 1935, l'Ateneu Enciclopèdic organitza, en coordinació amb diferents ateneus obrers, un recital poètic de Federico García Lorca al teatre Barcelona. L'esmentat recital s'oferia per celebrar la reobertura de diferents ateneus obrers llibertaris que havien estat clausurats després de l'exterminada revolució a Astúries en 1934.

L'endemà del recital, Lorca escriu una carta memorable i emocionant als seus pares, on els explica entusiasmat el desenvolupament del recital. Diu Lorca que, a més del teatre a sobreixir, milers de persones es congregaven a les portes del teatre on escoltaven radiat l'esmentat recital. Explica que tot el primer tram de la Rambla Catalunya des del seu inici fins a la Gran Via contenia obrers i obreres – aquestes són les seves paraules- la majoria de “granota blava”, molts dels quals després anirien a saludar-lo i homenatjar-lo. Conclou Lorca dient: “¡Ha estat l'acte més emocionant de tota la meua vida!”

Cal optar en aquesta Espanya. Els quatre pisos del carrer del Carme més els baixos i el gimnàs, saquejats en el trenta-nou, i encara a l'espera de devolució per part dels qui tenen la possibilitat de fer-ho.

D'aquí a primers dels vuitanta –silenci sideral-, fins que altres desheretats de la fortuna com Abel Paz, Ernest Núñez, Paco Madrid, Tana Andrade i els germans Aisa, Ferrán i Manel, desheredats d'empremta física que no des de la falta de memòria, obrien el Centre Documentació Història Social i reconstruïen l' A.E.P. Ja des de les desenes fins al centenar de socis i amb una misèrrima ajuda institucional, l'Ateneu actual vessa de milers de documents històrics, de pràcticament tota la premsa obrera que va veure en les dècades del seu funcionament actiu així com posterior, i a més

de contenir prop de cinquanta mil llibres entre el catalogat i per catalogar, és font imprescindible de consulta per tot aquell historiador/a que investigui sobre el moviment obrer com de la cultura popular.

La vergonyant i vergonyosa desmemòria que ha jugat la transició política ha fet que símbols històrics com el mateix Ateneu estigui per conèixer.

Fins que això no es doni, el moviment progressista català, a totes les seves interdependències, no coneixerà d'on procedeix i el que cost desenvolupar una societat civil catalana de la qual ens encoratgem a glossar, moltes vegades equivocant enfocaments i glossant com societat quan no com nació el que va ser construït generosament per un poble obrer amb vocació federal i internacionalista que després d'una dura jornada laboral enfrontada durament per l'acció sindical, que fou capaç de lliurar hores i hores tant a la recerca del coneixement com la seva difusió i glossa.

L'any 2000, Ferrán Aisa publica el llibre *Una història de Barcelona, Ateneu Enciclopèdic Popular (1902-1999)* en editorial Virus. Aquest llibre, amb pròleg de Josep Benet, Josep Mª Ainaud de Lasarte i Antonio Turón, va ser guardonat amb el premi Ciutat de Barcelona en el seu vessant Història. En

l'esmentat llibre, crec que d'obligada lectura, es repassa notòriament pas a pas tota la història del A.E.P. i per tant del moviment popular i obrer a Barcelona i en el món.

L'Ateneu en l'actualitat i amb presència tenaç i amorosa de Manel Aisa acompanyat de Juanjo Alcalde, Carles Sanz i altres com el que això escriu, segueix lluitat cada dia per continuar el que ens va ser donat i perquè aquest llegat tingui present i futur.

Adolfo Castaños i Garrofer

Adolfo Castaños Garrofer

La paraula és potser la creació humana per excel·lència. La poesia, que treballa amb la paraula i és una de les formes més antigues d'art, es debat entre la sensació d'esgotament dels models clàssics, com succeeix també amb la música, l'escultura, la pintura o l'arquitectura, i les dificultats per respondre a les inquietuds de l'ésser humà d'avui. D'una banda, la poesia avança cap a una modernitat basada en el ritme, en una música del vers que té més a veure amb el pensament o l'emoció que l'autor es proposa reflectir que amb els procediments habituals de la mètrica o la rima. Una modernitat que ha de trobar en la respiració del vers, en la paraula precisa i en la imatge evocadora la clau de la seva capacitat de commoure el lector.

De l'altra, s'imposa la poesia que, basant-se en les experiències viscudes per l'autor i en els grans temes de la poesia de sempre -la tendresa, el somni, l'oblit,...-, s'enriqueix amb un retorn a les nostres arrels culturals i amb un diàleg tens, ampli, profund amb la filosofia, amb la història, amb la interrogació sobre el sentit de l'existència i amb la realitat externa al poeta. Una poesia que es projecta més enllà dels seus límits, rellegint i reinterpretant els nostres propis fonaments: l'origen, el lloc de l'ésser humà dins l'univers, el batec comú amb els qui van celebrar la bellesa del món fa ja molts segles.

Tot i que tradicionalment la poesia ha incorporat la narració d'històries i ha tingut un vessant èpic (l'Odissea o el Beowulf en són dos exponents prou representatius) i que hi ha visions del fet poètic que el situen en el terreny del joc i de l'experimentació, d'una banda, o del compromís polític, de l'altra, tendeixo a entendre la poesia d'una manera més personal, com una mena de licor, de destil·lat de sentiments i d'experiències, on esculpim amb les paraules un mirall on aprenem a descobrir-nos, on cerquem la veu de la tendresa, la consciència de la fragilitat, la lucidesa última, però sense deixar de banda mai el sentit ètic de ser, l'aproximació cordial a l'altre, la solidaritat. En la poesia hi ha un propòsit de comprensió de la condició humana, d'expressar-ne el més íntim, el més sublim, el més colpidor, el més essencial.

M'agradaria que quan algú llegís algun dels meus poemes sentís un retrobament de percepcions, sensacions,... que formen part d'ell mateix, que reconstruís el poema amb els seus propis records.

La poesia ha arribat al segle XXI com un gènere literari ple de present, obert a totes les possibilitats artístiques que la paraula ofereix i amb els poetes conscients del repte que representa, des de l'essencialitat de la forma, des de l'honestetat i l'exigència en la mirada de l'autor, des del compromís amb la realitat i l'ètica, des del diàleg apassionant amb els altres llenguatges de l'art, encertar el camí que ens duu cap al centre de nosaltres mateixos. Crec, doncs, que la poesia és, per la seva concisió i intensitat, per la seva inesgotable capacitat de suggerir, de sacsejar, un art plenament contemporani.

Carles Duarte i Montserrat

La mort

Hi ha vespres que la mort em mira
d'amagat
en l'horitzó que s'incendia;
hi ha matins que la sento esperant-me
enmig d'una tempesta.

La mort se'm fa present sovint
i cada cop s'assembla més a mi;
en sento el tacte blanc al cor exhaust
o als ulls d'algú que odia.

Hi ha nits que dorm amb mi
i que se'm queda arrapada
a les parpelles.

La mort és un nom lent
que el meu cos aprèn a pronunciar.

Vestigis

Cerques arreu vestigis d'altres vides,
dels somnis que les feien bategar,
dels déus que en mitigaven la temença,
dels mots que n'explicaven les mirades,
dels gestos esculpits on preservaven
allò que creien que era digne
de sobreviure el temps.

Cerques vestigis de tu
salvats en el paisatge,
però ja saps que et vencerà
aquesta ona infatigable
que sents, ja serè, com va desfent-te
mentre els teus ulls somriuen a la llum
i amb els llavis celebres
el raïm i la pell.

Carles Duarte i Montserrat

CULTURA

Art i lletres

Pere Diez Gil

En aquesta ocasió ens fixarem en tres exposicions excepcionals:

La primera, és d'Henry Moore a la Caixa Forum (del 19 de juliol al 29 d'octubre).

Henry Moore és un dels millors escultors del Segle XX. Treu de la natura, dels ossos, pedres, branques, etc., la seva inspiració i transforma les seves petites estatuetses inicials en creacions genials i de gran dimensió, obres que deixen bocabadats als espectadors. De la mateixa font, la natura, han partit l'aragonès Pablo Serrano, el català Antoni Gaudí i el francès Marcel Martí.

A la vegada de ser un dels creadors més insignes de l'Art Contemporani, fou sensible als bombardeigs d'Anglaterra per les forces d'Hitler i va realitzar esgarriuosos dibuixos dels refugis i dels ciutadans que patiren la guerra. Va fer obres per a recaptar diners per l'ajuda als presos republicans d'Espanya. (Exposició Imprescindible).

La segona, és al Museu Picasso. Es titula “Els Picassos d'Antibes”, del 6 de juliol al 15 d'octubre. És una exposició temporal que recull les obres que Picasso va realitzar al Castell Grimaldi d'Antibes. És l'època del goig de viure, de la pau, una de les últimes etapes creatives i representa un plaer immens poder contemplar les peces originals.

La tercera exposició, és la dels cartells del període que va des de l'inici a la fi de la II República, al Museu d'Història de Catalunya i representa un veritable tresor. Estarà fins l'11 de setembre. Però, al Palau Robert se'n pot veure una altra sobre l'Olimpiada Popular de 1936, de la que reproduïm aquí el cartell i que pretenia oposar-se als olímpics feixistes de l'Hitler i Musolini, que es celebrava a la mateixa època al Berlín hitleria.

